

Bibliografické pokyny

Kritériem pro výběr dále uváděných prací byl jejich regionálně komparatistický ráz. Dějiny jednotlivých států a národů nebyly brány v úvahu.

Celková zpracování dějin středovýchodní Evropy zahrnují obvykle celý tento region včetně Balkánu, nebo jsou zaměřena na dějiny Slovanů. K první kategorii patří metodologické a interpretační práce, které napsali Oskar Halecki, *The Limits and Divisions of European History* (Notre Dame 1962) a Jenő Szűcs, *The Three Historical Regions of Europe* (Budapest 1983), ale také práce příručkové povahy, např. O. Halecki, *The Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe* (New York 1952), nebo kolektivně připravované, ale dosud neukončené dílo *A History of East Central Europe*, které redigují P. F. Sugar a D. W. Treadgold (Seattle 1974-), z něhož zatím vyšlo šest svazků, které napsali J. Sedlar, P. Sugar, R. Kan a Z. David, C. a B. Jelavichovi, J. Rothschild a P. Wandycz. Historický atlas byl vydán nedávno, připravil jej P. Magocsi, *Historical Atlas of East Central Europe*. Seattle and London 1993 (*A History of East Central Europe*, vol. I.) Celého regionu se týká rovněž mnohasvazková vydavatelská série se souborným názvem *War and Society in East Central Europe*, obsahující referáty z mnoha konferencí, věnovaných novověkým dějinám tohoto regionu; hlavním redaktorem řady je Béla Király. Do druhé kategorie patří takové polské práce, jako H. Bałowského, *Zwięzły zarys dziejów Słowiańszczyzny* (Kraków 1948) a rozsáhlý svazek *Historia Słowian południowych i zachodnich*, který napsali Jerzy Skowronek, Mieczysław Tanty a Tadeusz Wasilewski (Warszawa 1977), samozřejmě také F. Dvorník, *The Slavs in European History and Civilization* (New Brunswick 1962). Sociálně-ekonomickými otázkami se zabývá kolektivní dílo, jehož redaktorem byl Daniel Chirot, *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economics and Politics from the Middle Ages until Early Twentieth Century* (Berkeley 1989). Tematicky i geograficky užší záběr má práce Aleksandra Gelly, *Development of Class Structure in Eastern Europe: Poland and her Southern Neighbors* (New York 1989). Mnoho zajímavých článků obsahuje *L'Europe Centrale: réalité, mythe, enjeu XVIII - XX siècles* (Warszawa 1991) v publikační řadě „Les Cahiers de Varsovie“. Celkové historické pozadí objasňuje Bogdan Cywiński, *Ogniem próbowane: z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej* (2 svazky, Rzym 1982-90). Lze odkázat také na řadu let v Praze vydávané sborníky ve světových jazycích – *Historica*, analogický ráz má řada bratislavská *Studia Historica Slovaca*, *Historické štúdie* a *Slovanské historické štúdie*.

Stále se pocituje nedostatek komplexního zpracování dějin a úlohy Němců a Židů ve středovýchodní Evropě. Existuje však řada prací, týkajících se Židů v jednotlivých zemích, zejména: Salo Baron, *A Social and Religious History of the Jews* (18 svazků, New York 1952-83), jež obsahuje množství materiálu z území historických Uher a Polska. Užitečná je dvousvazková publikace, kterou redigoval Randolph A. Brahan, *Hungarian Jewish Studies* (New York 1966), a práce, kterou napsal William O. McCagg, *A History of Habsburg Jews 1670-1918* (Bloomington 1989). Pozornosti si zasluhují *The Jews of Czechoslovakia: Historical Studies and Surveys* (Philadelphia 1968-84); Ferdinand Seibt (red.), *Die Juden in den Böhmischen Ländern* (München 1983) a Hillel J. Kieval, *The Making of the Czech Jewry* (Oxford 1987). Z prací o Polsku Bernard Weinryb, *The Jews of Poland* (Philadelphia 1972) podávají přehled od X. do XIX. stol. Artur Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785-1870* (Warszawa 1988) a práce Piotr Wróbel, *Zarys dziejów Żydów na zie-*

miach polskich w latach 1880-1918 (Warszawa 1991) a Jerzy Tomaszewski, *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918-1939* (Warszawa 1990), jež uvádějí základní bibliografii.

V diskusi o odlišnosti a identitě středovýchodní Evropy (chápané hlavně jako prostor někdejší rakousko-uherské monarchie) si zasluhují pozornosti zejména texty Milana Kundery, *Zachód porwany albo tragedia Europy Środkowej*, *Zeszyty Literackie* 5 (1984) a Timothyho Gartona Ashe, *Does Central Europe exist?*, *New York Review of Books* 9.10.1986. Jako historiografický průvodce je stále ještě užitečná kniha J. Macůrka, *Dějepisectví evropského východu* (Praha 1946). Neobyčejně podnětný je také soubor studií a úvah *Naše živá a mrtvá minulost* (Praha 1968).

Česko-polské historické problematice s prioritním respektováním nejen vztahových, ale i komparatistických aspektů jsou věnovány následující práce: syntéza *Češi a Poláci v minulosti*, který redigovali Josef Macůrek (díl 1, Praha 1964) a Václav Žáček (díl 2, 1967), která podává souhrn badatelských výsledků posledních dvou generací historiků, kde je prakticky vyčerpávající bibliografie tématu až do začátku resp. poloviny šedesátých let. Množství komparatistických studií s dosti širokým záběrem lze najít ve sborníku A. Grobelný - J. Bakala (red.), *Tisíc let česko-polské vzájemnosti I* (Opava 1966). Z polských autorů o tom psali Tadeusz Lehr-Splawiński - Kazimierz Piwarski - Zygmunt Wojciechowski, *Polska - Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa* (Katowice - Wrocław 1947), dva sborníky redigoval Roman Heck, *Studia nad rozwojem narodowym Polaków, Czechów i Słowaków* (Wrocław 1976) a *Dawna świadomość historyczna w Polsce, Czechach i Słowacji* (Wrocław). Dobrou orientaci po literatuře za posledních třicet let (od 1965) podává příručka Milan Myška - Ryszard Gładkiewicz (red.), *Polonistické studie v České republice a bohemistické studie v Polské republice v posledních třiceti letech (Historické a filologické obory)* (Praha 1995), vydaná péčí Česko-polské komise humanitních věd, v níž sedm českých a devět polských autorů podalo důkladný hodnotící přehled produkce v obou zemích jak o národních dějinách partnera, tak o jejich vztazích, namnoze v širším středoevropském nebo celoevropském kontextu. Soustavně se těmto otázkám věnuje časopis *Slovanský přehled* (je k dispozici bibliografie časopisu 1898-1980) a sborníky *Slovanské historické studie*, vydávané v Praze. Uspokojivý nový přehled českých dějin dosud není k dispozici. Zájemce však najde jak základní informaci o vývoji středovýchodní Evropy a zejména tři prioritně nás zajímajících zemí v nových přehledech národních dějin, srv. zejména Richard Pražák a kol., *Dějiny Maďarska* (Brno 1993) a Milan Švankmajer, Václav Veber, Zdeněk Sládek a Vladislav Moulis, *Dějiny Ruska* (2. opr. vyd. Praha 1996). Moderní přehled polských dějin se připravuje a vyjde v r. 1998; pro dobu přibližně do dělení Polska, tj. sklonku XVIII. stol., lze dosti spolehlivě použít i starší *Dějiny Polska* (Praha 1975). Nelze se tu nezmínit o knihách J. Macůrka *Dějiny Maďarů a uherského státu* (Praha 1934) a *Dějiny polského národa* (Praha 1947), jež si v mnohém zachovaly trvalou hodnotu. Řadu srovnávacích polsko-uherských/maďarských studií přinesl *Kwartalnik Historyczny* 95 (1984).

O středovýchodní Evropě pojednává dílo, které redigovali Antoni Mączak - Henryk Samsonowicz - Peter Burke, *East Central Europe in Transition from the Fourteenth to the Seventeenth Century* (Cambridge, Paris 1985) a Robert A. Kann - Zdeněk V. David, *The Peoples of the Eastern Habsburg Lands 1526-1918* (Seattle 1984). Posledně jmenovaná práce je encyklopedicko-příručkové povahy a nezahrnuje Halič.

Středověk

Celkový přehled podává práce *Eastern and Western Europe in the Middle Ages* (New York 1970), kterou napsali F. Graus, K. Bosl, F. Seibt, M. M. Postan a A. Gieysztor, úvod napsal G. Barraclough. Dílo základního významu napsal Marian Małowist, *Wschód i zachód Europy w XIII - XVI wieku. Konfrontacja struktur społeczno-gospodarczych* (Warszawa 1973), jež napsal i řadu dalších studií. Další významné práce jsou: Henryk Łowmiański, *Podstawy gospodarcze formowania się państw*

słowiańskich (Warszawa 1953); Aleksander Gieysztor, *Polska i Europa w średniowieczu* (Warszawa 1962); Stanisław Russocki, *Monarchie stanowe Środkowo-Wschodniej Europy XV-XVI w.*, Kwartalnik Historyczny 84 (1977); též, *Společno-politická i národní vědomost rycerstva Środkowo-Wschodniej Europy přelomu XIII-XIV w.* „Z polských studiů slavistických“ (1978); F. Eckhart, *Les Constitutions hongroise et polonaise au Moyen Age*, Przegľad Historyczno-Prawny 4 (1933); *Wschodnia ekspansja Niemiec w Europie Środkowej: Zbiór studiů nad tzw. niemieckim „Drang nach Osten“* (Poznań 1963); O. Halecki, *Jadwiga of Anjou and the Rise of East Central Europe* (Boulder 1991). Z hlediska komparatistiky regionu jsou mimořádně užitečné práce, které uveřejnil Jerzy Kłoczowski, *O historię porównawczą społeczeństw europejskich: Struktury społeczne, polityczne i kulturalne Europy XIII w.*, Przegľad Historyczny 97 (1976) a zejména *Europa słowiańska w XIV-XV wieku* (Warszawa 1984), která zahrnuje rovněž Uhry a rumunská knížectví. Z nejnovější české literatury je pro toto období dlužno upozornit na práce Dušana Třeštíka, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)* (Praha 1997) a Josefa Žemličky, *Čechy v době knížecí (1034-1198)* (Praha 1997), které řeší téma v širokém středoevropském kontextu. Pro období vrcholného středověku připomeňme rozsáhlou čtyřsvazkovou syntézu Františka Šmahela, *Husitská revoluce* (Praha 1993, 2. vyd. 1996) s vyčerpávající, široce pojatou bibliografií.

XVI. století

Z prací v polštině jsou obzvlášť důležitá díla: Andrzej Wyczański, *Polska w Europie XVI stulecia* (Warszawa 1973); Jerzy Topolski, *Gospodarka polska a europejska w XVI-XVII w.* (Poznań 1977) a Jan Białostocki, *Renesans polski i renesans europejski, v: Renesans. Materiały sesji naukowych Komitetu Nauk o Sztuce PAN i Stowarzyszenia Historyków Sztuki* (Warszawa 1975). Zpracování celého regionu jsou však vesměs cizojazyčná, počínaje prací: J. Białostocki, *The Art of the Renaissance in Eastern Europe: Hungary, Bohemia, Poland* (New York 1976). Svazek *La Renaissance et la reforme en Pologne et en Hongrie* (Budapest 1963, redigovali E. Fügedi a G. Székely) ukazuje na paralely a rozdíly. Dějiny kalvinismu v Uhrách projednává v širším kontextu R.J.W. Evans v rozpravě, otištěné v kolektivní práci Menna Prestwick (red.), *International Calvinism 1541-1715* (New York 1985). Rozsáhlou problematiku související s pravoslavím a brestskou unií vylíčil ve své monumentální práci Ambroise Jobert, *De Luther – Mohila* (Paris 1974). Sborník „Acta Poloniae Historica“ 40 (1979) otiskl studie M. Bogucké a S. Grzybowského, srovnávající různé aspekty reformace v Polsku a v Evropě. Pozornosti zasluhuje rozprava J. Mezník, *Religious Toleration in Moravia in the 16th Century*, Kosmas 3-4 (1984-85).

Otázku tzv. druhého nevolnictví intepretovala převážná část marxistické historiografie dogmaticky, problém bude nutno znovu zpracovat, obdobně jako otázky hospodářských vztahů mezi východem a západem Evropy a vytváření širšího trhu. Z významnějších položek uvádím: Jerzy Topolski, *The Manorial-Serf Economy in Central and Eastern Europe in the 16th and 17th Centuries*, „Agricultural History“ 48 (1974); materiály symposia otištěné v *Slavic Review* 34 (1975) a Anton Špiesz, *Czechoslovakia's Place in the Agrarian Development of Middle and East Europe in the Modern Times*, *Studia Historica Slovaca* 6 (1969).

Odvážná teze o vzniku kapitalistického trhu a úloze, kterou v něm hrála středovýchodní Evropa, jak ji formuloval Immanuel Wallerstein, *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of European World Economy in the Sixteenth Century* (New York 1974), se setkala se závažnými výhradami historiků. Méně kontroverzní práce, orientované na problematiku našeho regionu, napsali Zsigmond Pach, *The Role of East Central Europe in International Trade*, *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 70 (Budapest 1970) a též, *The Shifting of International Trade Routes in 15 - 17 Centuries*, „Acta Historica“ 14 (1968); G. Székely, *Le passage à l'économie basée sur la corvée en Europe Centrale et Orientale et l'année 1514*, *Studia Historica Acad. Scient.*

Hung. 98 (Budapest 1975); S. Hoszowski, *L'Europe Centrale devant la révolution des prix au XVIe et XVIIe siècles*, *Annales: Economies, sociétés, civilisation* 16 (1961).

Politickými strukturami se zabýval Gottfried Schramm, *Polen, Böhmen, Ungarn: Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit*, *Przegląd Historyczny* 76 (1985); S. Russocki, *Les structures politiques de l'Europe des Jagellons*, *Acta Poloniae Historica* 39 (1979). Národním vědomím se zabývali I. Banac - F. E. Sysyn (red.), *Concepts of Nationalhood in Early Modern Eastern Europe* (Harvard Ukrainian Studies X, 3/4, Cambridge, Mass. 1986). Skvělou interpretaci přináší R. J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700* (Oxford 1979).

XVII. století

Velkou diskusi o krizi v 17. stol. shrnuli nejnověji Theodore K. Rabb, *The Struggle for Stability in Early Modern Europe* (New York 1975), Geoffrey Parker - Lesley M. Smith (red.), *The General Crisis of the Seventeenth Century* (London 1978) a Peter Clark (red.), *The European Crisis of the 1650s* (London 1985). Diskuse pokračuje v časopise „Past and Present“. Českým příspěvkem je rozprava Miroslav Hroch - Josef Petráň, *17. století - krize feudální společnosti* (Praha 1976) a dále citované práce J. Polišenského. Pokus o rozpracování východoevropských aspektů krize je práce Orest Subtelny, *Domination of Eastern Europe: Native Nobilities and Foreign Absolutism 1500-1715* (Toronto 1986). Cenný je příspěvek Andrzeje Kamińskiego ve sborníku, který redigovali Ivo Banac a Paul Bushkovitch, *The Nobility in Russia and Eastern Europe* (New Haven 1983).

V oblasti hospodářských dějin jsou zajímavé studie: Zsigmond Pach, *Diminishing share of East-Central Europe in the 17th Century International Trade* („Acta Historica“ 16, 1970); M. Hroch - J. Petráň, *Europejska gospodarka i polityka XVI i XVII wieku, kryzys czy regres?* „Przegląd Historyczny“ 55 (1964) a Krystyna Kuklińska, *Central European Towns and the Factors of Economic Growth in the Transition from Stagnation to Expansion between the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, *Journal of European Economic History* II (1982). Náboženské a kulturní otázky pojednávají Paweł Skwarnicki, *Szkice z dziejów reformacji w Europie Środkowo-Wschodniej* (Londyn 1967), Janusz Tazbir, *Rzeczpospolita i świat: studia z dziejów kultury XVII w.* (Wrocław 1971) a Karol Górski, *Les courants religieux en Pologne et en Europe Orientale de la fin du XVIe à la fin du XVIIIe siècle*, v: *La Pologne au XVe Congrès International des Sciences Historiques de Bucarest* (Wrocław 1970).

Z mnoha prací o třicetileté válce si zasluhují zvláštní pozornosti: Josef Polišenský, *War and Society in Europe 1618-1648* (Cambridge 1978); týž, *The Thirty Years' War: Problems of Motive, Extent and Effect*, *Historica* 14 (1967) a rovněž další práce téhož autora v němčině, z českých pak zejména *Třicetiletá válka a evropská krize 17. století* (Praha 1970). Závažná je práce Bedřicha Šindeláře, *Vestfálský mír a česká otázka* (Praha 1968). Pro dějiny mezinárodních vztahů nutno přihlídnout k rozpravám: Józef Gierowski, *Rzeczpospolita szlachecka wobec absolutystycznej Europy*, v: *Pamiętnik X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie 9 - 13 września 1969* (Warszawa 1971), B.F. Porchnev, *Les rapports politiques de l'Europe Occidentale et de l'Europe Orientale à l'époque de la Guerre de Trente Ans*, v: *XIe Congrès International des Sciences Historiques, Rapports IV* (Stockholm 1960) a Zbigniew Wójcik, *Zmiana w układzie sił politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w drugiej połowie XVII wieku*, *Kwartalnik Historyczny* 67 (1960).

XVIII. století

Ve svém dvousvazkovém díle *The Age of the Democratic Revolution* (Princeton 1959-64) věnoval R. R. Palmer více místa a pozornosti středovýchodní Evropě než jakýkoliv jiný americký historik;

nicméně tato tematika vyžaduje další studie. Spoustu materiálu obsahuje rozsáhlý svazek, jehož autorem je Emanuel Rostworowski, *Historia powszechna. Wiek XVIII* (Warszawa 1977). Užitečná je práce Victor L. Tapié, *L'Europe centrale et orientale de 1689 à 1796* (Paris 1969). Cenné jsou maďarské publikace: B. Köpeczi, *Lumières et nations en Europe centrale et orientale. Etudes Historiques Hongroises I* (Budapest 1980); materiály z řady konferencí, pořádaných pod záštitou Sociétés Hongroise d'Etude du XVIIIe siècle pod názvem *Les lumières en Hongrie, en Europe centrale et en Europe orientale* (Budapest 1972-84) a hlavně literatuře věnovaný sborník *Les lumières en Pologne et Hongrie* (Budapest 1988), které redigovali Biró a další. Kniha Jean Fabre, *Stanislas-Auguste Poniatowski et l'Europe des lumières* (Paris 1952) je dnes už klasikou, podobně jako tematicky užší A. Jobert, *Magnats polonaises et physiocrates françaises 1767-1774* (Dijon 1941); Andrzej Walicki, *The Enlightenment and the Birth of Modern Nationhood: Polish Political Thought from Noble Republicanism to Tadeusz Kościuszko* (Notre Dame 1989) je významný rovněž v regionálním měřítku. Totéž lze říci o dvou rozpravách polských autorů, srv. Jerzy Michalski, *Sarmatyzm a europeizacja Polski w XVIII w., v: Swojskość i cudzoziemszczyzna w dziejach kultury polskiej* (Warszawa 1973) a Janusz Maciejewski, *Uniwersalizm i swoistość polskiego Oświecenia, v: Jerzy Kłoczowski (red.), Uniwersalizm i swoistość kultury polskiej* (Lublin 1989-90). Zajímavý je sborník *Noblesse française, noblesse hongroise XV-XIX s.* (Budapest 1981). Cenné jsou rovněž práce, věnované hospodářským a strukturálním aspektům habsburské monarchie, viz: D.F. Good, *The Economic Rise of the Habsburg Empire* (Berkeley 1984); John Komlos, *Institutional Change under Pressure: Enlightened Government Policy in the 18th Century Habsburg Monarchy*, *Journal of European Economic History* 16 (1986) a A. Klíma, *Mercantilism in the Habsburg Monarchy with Special Reference to the Bohemian Lands*, *Historica* 11 (1965).

Význam dělení Polska pro středovýchodní Evropu nebyl dosud zpracován a v díle: Marian Henryk Serejski, *Europa a rozbiory Polski* (Warszawa 1970) zaujímá jen málo místa.

XIX. století a doba do konce první světové války

Neocenitelnou a spolehlivou pomůckou je příručka, kterou sestavil Henryk Batowski, *Słownik nazw miejscowych Europy Środkowej i Wschodniej XIX i XX wieku* (Warszawa 1964). Alan Palmer, *The Lands Between: A History of East Central Europe since the Congress of Vienna* (London 1970) podává celkový přehled, byť nikoliv vyvážený. Stanley Pech, *Political Parties in Eastern Europe 1848-1939*, *East Central Europe* 5 (1978) a týž, *Right, Left and Centre in Eastern Europe 1860-1940: A Cross National Profile*, *Canadian Journal of History* 16 (1981) podávají nepochybně užitečný přehled. Pro XIX. stol. klíčovou otázkou národního obrození nebo rozvoje se zabývá řada autorů: Józef Chlebowczyk, *Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu, od schyłku XVII do początków XX wieku* (Warszawa-Kraków 1975); Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe* (Cambridge 1985) a *Národní zájmy. Požadavky a cíle národních hnutí 19. stol. v komparativní perspektivě* (Praha 1996); Peter F. Sugar - Ivo J. Lederer (red.), *Nationalism in Eastern Europe* (Seattle 1969). Jednotlivým aspektům jsou věnovány práce: Hans Kohn, *Pan-Slavism: its History and Ideology* (New York 1960); Jan Křen, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918* (Praha 1990, německy München 1997)); Paul Vyšný, *Neo-Slavism and the Czechs* (Cambridge 1977); A. S. Markowitz - F. E. Sysyn (red.), *Nationbuilding and the Politics of Nationalism: Essays on Austrian Galicia* (Cambridge 19082); Andrzej Walicki, *Filozofia a mesjanizm* (Warszawa 1970).

V záplavě prací o habsburské monarchii uvedme zejména práce: Henryk Wereszycki, *Pod berłem Habsburgów* (Kraków 1976) a Alan Sked, *The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918* (New York 1989). Pro širší středoevropské souvislosti poskytuje množství objevených pohledů práce J. Kořalky, *Ceši v habsburské říši a v Evropě 1815-1914. Sociálně historické souvislosti vytvá-*

ření novodobých národů a národnostní otázky v českých zemích (Praha 1996, práce vyšla původně ve Vídni 1991 německy), je užitečné číst ji souběžně s dvousvazkovou monografií O. Urbana, *Die tschechische Gesellschaft 1848-1918* (Wien 1994).

Stále použitelné jsou předválečné práce W. Wisłocki, *Kongres słowiański w 1848 r. i sprawa polska* (Lwów 1927) a Adrian Divéky, *Węgrzy a Polacy w XIX stuleciu* (Warszawa b.r.) nebo L. Russjan, *Polacy a sprawa polska na Węgrzech w r. 1848 i 1849* (Warszawa 1934). Zajímavým komparatistickým přístupem se vyznačuje práce Andrzej Sieroszewski, *Węgierska i polska powieść historyczna w dobie romantyzmu* (Warszawa 1976).

Marian Kukiel, *Czartoryski and European Unity 1770-1861* (Princeton 1955) a Henryk Wereszycki, *Sprawa polska w XIX wieku* ve sborníku Stefan Kieniewicz (red.), *Polska XIX wieku* (Warszawa 1986) přinášejí široký pohled a cenné bibliografické pokyny. István Deák, *The Lawful Revolution: Kossuth and the Hungarians* (New York 1979) se obírá otázkami překračujícími meze jen uherských dějin a informuje o bohaté literatuře tématu. Pro „Jaro národů“ ve středovýchodní Evropě si stále zachovaly hodnotu studie Lewise Namiera, *1848: The Revolution of the Intellectuals* (New York 1964) a některé kapitoly díla F. Fejtö, *The Opening of an Era: 1848*.

Pro česko-polské vztahy, ale i širší středoevropské souvislosti jak se Slovenskem/Uhrami, Jiho-slovany a polskou emigrací jsou podstatné monografie Václava Žáčka *Čechové a Poláci roku 1848* (Praha 1947, 1948) *Ohlas polského povstání v r. 1863 v Čechách* (Praha 1935, polsky 1965) a studie pozdější.

Z oboru sociálních dějin zaznamenejme sborník *Paysans et nations d'Europe centrale et balkanique aux XIXe et XXe siècles* (Paris 1985) a solidní sborník Keithe Hitchinse (red.), *Studies in East European Social History* (Leiden 1977). Užitečný přehled podává B. Király, *The Emancipation of the Serfs of East Central Europe*, *Antemurale* 15 (1971).

Základním dílem pro hospodářské dějiny regionu je práce: I. Berend - G. Ránki, *Economic Development in East Central Europe in the 19th and 20th Centuries* (New York 1974), závažná je i práce týchž autorů, *Underdevelopment in Europe in the Context of East-West Relations in the 19th Century* v: *Études Historiques Hongroises I* (Budapest 1980) a kontroverznější rozprava *The European Periphery and Industrialization 1780-1914* (Budapest 1982). Pro tuto tematiku je cenná studie Witolda Kuly, *Some Observations on the Industrial Revolution in Eastern European Countries*, *Ergon: Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 6 (1958). Pozornosti si zasluhuje také John Komlos se svou prací *The Habsburg Monarchy as a Customs Union* (Princeton 1983).

Z významnějších nových prací o první světové válce uvedme: Witold Sukiennicki, *East Central Europe during World War* (2 svazky, Boulder 1984), Michał Pułaski, *Z dziejów genezy „Europy wersalskiej“*. *Współpraca Słowian zachodnich i południowych w ostatnim etapie I wojny światowej* (Wrocław 1974); Henryk Batowski, *Rozpad Austro-Węgier 1914-1918* (Wrocław 1965) a řadu prací, týkajících se německých plánů Mitteleuropy. Rozsáhlou bibliografii mezinárodní literatury najde čtenář v díle: Janusz Pajewski, *Pierwsza wojna światowa 1914-1918* (Warszawa 1991). Z českých prací lze zatím čtenáře odkázat na dnes už klasické práce Milady Paulové *Dějiny Maffie* (Praha 1935 a 1937) a *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany 1916-1918* (Praha 1968), k níž pro české socialistické strany tvoří pendant kniha Zdeňka Kárníka, *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral* (Praha 1996). Pro dějiny prvního odboje přehledně také: Karel Pichlík, *Bez legend. Zahraníční odboj 1914-1918* (Praha 1991) a K. Pichlík, B. Klípa, J. Zahloubilová, *Českoslovenští legionáři 1914-1920* (Praha 1996).

XX. století

Mezinárodní literatura jak pro meziválečné období a druhou světovou válku, tak i pro poválečné půlstoletí je mimořádně bohatá. Práce publikované historiky doma byly po dlouhou dobu buď tendenční, nebo se mohly pohybovat pouze v mezích vnucené cenzury a mnoha tabu. Z prací meto-

dologického rázu lze poukázat na zajímavé práce, jako např. Růžena Havránková - Zdeněk Sládek - Jaroslav Valenta, *O možnosti integračního pojetí studia dějin „východní Evropy“ ve 20. století*, Slovanské historické studie 7 (1968) a Jerzy Tomaszewski, *Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia: Cechy charakterystyczne i granice regionu*, *Ekonomia* 36 (1976).

K nejdůležitějším bibliografickým položkám pro celé meziválečné dvacetiletí patří práce: Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe 1918-1941* (2. vyd., Hamden 1962); C.A. Macartney - A.W. Palmer, *Independent Eastern Europe: A History* (London 1962); odlišně konstruoval svůj výklad Joseph Rothschild, *East Central Europe Between the Wars* (Seattle 1974). Polemický Stephen Borsody, *The Tragedy of Central Europe* (New York 1960) spatřuje ve vnitřních sporech mezi státy regionu příčinu jejich podrobení Třetí říši a pak SSSR; diskutabilní je Ivan T. Berend, *The Crisis Zone of Europe* (Cambridge 1986).

Z prací polských autorů si zasluhují pozornosti práce: Wiesław Balcerak, *Powstanie państw w Europie Środkowo-Wschodniej* (Warszawa 1974), též redigoval publikace materiálů ze dvou vědeckých konferencí, srv. *Ład wersalski w Europie Środkowej* (Wrocław 1971) a *Dyktatury w Europie Środkowo-Wschodniej 1918-1939* (Wrocław 1973). Z hospodářské problematiky je užitečný přehled: Jerzy Tomaszewski, *Ludność chłopska w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej“ 29 (1988); J. Tomaszewski - Z. Sládek, *Próby integracji ekonomicznej Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach dwudziestych XX w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych“ 40 (1979) a *Próby integracji ekonomicznej Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej w latach trzydziestych XX w.*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka (1979); J. Tomaszewski - Zbigniew Landau, *Polska w Europie i świecie 1918-1939* (Warszawa 1984). Z mnoha zpracování židovské otázky upozorněme na práci Ezry Mendelsohna, *The Jews of East Central Europe between the World Wars* (Bloomington 1983, polský překlad Warszawa 1997) a na sborník Avrahama Greenbauma (red.), *Minority Problems in Eastern Europe between the World Wars with Emphasis on the Jewish Minority* (Jerusalem 1988). Analogická práce pro německou menšinu v regionu, A. Komjathy - R. Stockwell, *German Minorities and the Third Reich: Ethnic Germans of East Central Europe* (New York 1980) je spíše neuspokojivá a je vhodnější se obrátit na práce, věnované německé menšině v jednotlivých státech regionu.

Mezinárodní vztahy a zahraniční politika Polska, Československa a Maďarska mají už velmi rozsáhlou literaturu. Dobrým úvodem do této složité problematiky je nevelká práce Z. Sládka, *Pozycja międzynarodowa, koncepcje polityki zagranicznej i dyplomacja państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej w okresie międzywojennym* (Warszawa 1981). Nový materiál a bibliografické informace přinášejí práce Piotra Wandycze, *Z dziejów dyplomacji polskiej* (Londyn 1988, také anglicky *Polish Diplomacy*, London 1988), *Polska a zagranica* (Paryž 1986). Poněkud chaotická je práce: John Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe* (New York 1953). Pozornosti si zasluhuje syntetická práce, kterou napsal Piotr Łossowski, *Polska w Europie i świecie 1918-1939* (Warszawa 1990), specificky pro náš region: sborník *Przyjaźnie i antagonizmy* (Wrocław 1977). O zahraniční politice meziválečného Polska lze sáhnout k pracím, které napsali M.K. Kamiński a J. Zacharias, J. Krasuski, z hlediska koncepce J. Faryś. Nejlepší prací o maďarské zahraniční politice je Gyula Juhasz, *Hungarian Foreign Policy 1919-1945* (Budapest 1979). Z děl československých autorů odkazují na práce, které napsali R. Kvaček, A. Gajanová, V. Bystrický a L. Deák aj. Československo-polskou tematikou se zabývali M. Pułaski, J. Kozeński, A. Szklarska-Lohmannowa, H. Buřhak, W. Balcerak, J. Tomaszewski, J. Valenta aj. O polsko-maďarských diplomatických a politických vztazích psal M. Koźmiński. Zajímavá je práce: J. Tomaszewski, *Miejsce Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w koncepcjach polityków*, v: *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku* 4 (Wrocław 1980). Analýzou trojúhelníku Paříž - Praha - Varšava v letech 1919-1936 se zabývá P. Wandycz, *France and Her Eastern Allies* (Minneapolis 1962) a *Twilight of French Eastern Alliances* (Princeton 1988). Uspokojivé dějiny První republiky resp. československé zahraniční politiky zatím nejsou k dispozici, nutno odkázat na monografické práce zvl. R. Kvačka, V. Olivové, L. Deáka, V. Bystrického,

J. Dejmka, A. Orta, A. Gajanové, J. Gebharta a J. Kuklíka, V. Kurala, D. Kováče, E. Kubů, A. Klimka, V. Prečana aj., pro hospodářské dějiny v širším rámci střední Evropy monografie V. Laciny, A. Teichové aj. .

Dějiny druhé světové války a dobytí moci komunisty popsal Hugh Seton-Watson ve své *The East European Revolution* (London 1952). Nyní máme také nové zpracování, J. Tomaszewski, *Europa Środkowo-Wschodnia 1944-1968* (Warszawa 1992), kde je i obsáhlá bibliografie. O plánech na zřízení polsko-československé konfederace za druhé světové války i po ní psal mj. P. Wandycz, nejprve v práci *Czechoslovak-Polish Confederation and the Great Powers 1940-1943* (Bloomington 1956), naposledy ve stati *Próby stworzenia konfederacji polsko-czechosłowackiej podczas II wojny światowej*, „Znaki Czasu“ č. 20 (X-XII 1990) a také Edvard Táborský. *Prezident Edvard Beneš 1938-1948* (Praha 1993, americké vydání 1981). Nejnověji vydali Ivan Štovíček a Jaroslav Valenta (ed.) soubor základních pramenů *Czechoslovak-Polish Negotiations of the Establishment of Confederation and Alliance. Czechoslovak Diplomatic Documents* (Prague 1995). Pro dějiny poválečného období je dnes už klasickou prací Zbigniew Brzeziński, *The Soviet Bloc: Unity and Conflict* (Cambridge 1971). Náčrt poststalinovského období podal F. Fejtö, *History of the Peoples' Democracies* (New York 1971). Celkový přehled posledních několika desetiletí podal Joseph Rothschild, *Return to Diversity: A Political History of East Central Europe since World War II* (New York 1989). O Varšavském paktu psala R.A. Remington, *The Warsaw Pact* (New York 1971). Z prací o politice USA vůči středovýchodní Evropě si zvláštní pozornosti zasluhují B. Kovrig, *The Myth of Liberation* (Baltimore 1973) a Geir Lundstad, *The American Nonpolicy towards Eastern Europe 1943-1947* (Tromsø 1978). Pro studium poválečného padesátiletí jsou v české literatuře zatím k dispozici dvě syntetické práce. Prvním pokusem o syntézu celého tohoto období byla v české literatuře kolektivní práce VI. Moulis - J. Valenta - J. Vykoukal (red.), *Sovětský blok v Evropě. Vznik, krize a rozpad 1944-1989* (Ostrava 1991); syntézou první poválečné periody je práce Miroslav Tejchman (red.), *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948* (Praha 1995). V časopise *Soudobé dějiny* najde zájemce nejen dílčí studie k poválečnému období, ale také pečlivě vedenou recenzní rubriku. Z obrovského množství prací politologických uvedme alespoň některé autory, jako je Archie Brown, A. Bromke, Z. Bauman, Karen Davish, M. Drachkovitch, F. Fehér, S. Fischer-Galati, Charles Gati (zejména jeho poslední práci *The Bloc that Failed*, Bloomington 1990), William Griffith, Kurt London, V. Mastny, O. Narkiewicz, T. Rakowska-Harmstone, Sarah M. Terry, Rudolf Tökes. Hospodářské tematice věnovali pozornost zejména Paul Marer, J. Michael Montias, J. M. van Brabant, jehož poslední práce *Remaking Eastern Europe* (Dordrecht 1990) zasluhuje pozornost. Dále je to János Kornai, mj. autor práce *The Socialist System* (Princeton 1992), a polští ekonomové působící na západě jako Stanisław Gomułka, Zbigniew Fallenbuchl nebo A. Zaleski. Nejvýznamnějším kronikářem událostí roku 1989 byl Timothy Garton Ash (*Magic Lantern*, New York 1990). Mnoho podnětů k přemýšlení poskytuje kniha Ralfa Dahrendorfa, *Reflections on the Revolutions in Europe* (New York 1990).